

Осавремењавање система војне обавезе

УДК: 355.211.2 : 355.2.06

Др Миливоје Росић, пуковник*

У чланку су разматрана питања осавремењавања војне обавезе. Аутор даје дефиницију војне обавезе и поделу система војне обавезе на следеће подсистеме:

1) регрутна обавеза, 2) обавеза служења војног рока и 3) обавеза служења у резервном саставу. Проблематика везана за војну обавезу разматрана је као стручна и научна делатност у оквиру које се изучавају проблеми и траже решења да сваки човек – регрут, у систему одбране дође на право место.

Аутор наглашава да је за обезбеђење борбене готовости Војске, уз обученост и способност, неопходан и одговарајући ниво мирнодопске и ратне популе. Како је ратна попула људством у скоро свим армијама света већа од мирнодопске популе, може се обезбедити само кроз одређене облике војне обавезе.

У чланку је војна обавеза анализирана као **законом прописано право и дужност грађана једне државе да се у одређеним временским роковима припремају, обучавају и ангажују у одбрани земље**. При томе је указано на потребан ниво организованости система војне обавезе као подсистема система одбране.

Будући да систем војне обавезе и његово окружење у последњих неколико година карактеришу непрекидне и брзе промене, веома је важно да његова организација и функционисање одговарају потребама савремено организоване војске. Реч је о захтевима који произилазе како из структурних и функционалних својстава наших оружаних снага и целокупног одбрамбеног система земље, тако и из нових међународних односа и положаја наше земље у међународној заједници.

С обзиром на то да је систем војне обавезе основа целокупне надградње у области обезбеђења потребних људских потенцијала за одбрану земље, веома је важно да се, према потребама и могућностима, непрекидно дограђује и усавршава.

Кључне речи: војна обавеза, регрутовање, упут за служење војног рока.

* Аутор је на служби у Сектору за људске ресурсе у Министарству одбране.

Убрзани развој ратне технике и наоружања и њихов утицај на начин вођења рата намећу потребу за ангажовањем све већег броја специјалиста, будући да само специјалисти могу успешно да рукују савременом техником и наоружањем. То значи да се у свим савременим армијама, поред врхунске технике, захтева и врхунска обученост људства. Под тим се подразумева и регрутна политика која омогућава да сваки појединац (војни обвезник) у систему одбране заузме одговарајуће место, односно место на којем се очекује да ће бити најуспешнији. Отуда је одабирање и оспособљавање људи за сигурно и зналачко коришћење савремене технике и наоружања једно од главних питања у развоју и организацији свих армија света.

Војна обавеза је, према једној од дефиниција, *законом прописано право и дужност грађана једне државе да се у одређеним временским роковима припремају, обучавају и ангажују у одбрани земље*. У садашње време, војна обавеза (слично као и друге обавезе) јесте инструмент друштвене заједнице. Уређује се, пре свега, административним актима, која се доносе на основу закона и прописа заснованих на законима, ради регулисања или утицаја на обезбеђење што повољнијих услова за реализацију основних функција земље. С обзиром на то, војна обавеза је инструмент у систему одбране земље.

Обезбеђење одговарајућег нивоа популе у миру и рату умногоме је сложен процес, за који су неопходни и одређени услови. Наиме, неопходно је да су систем војне обавезе и систем одбране у целини усклађени и организовани на потребном нивоу. Због бројних формацијских места и различитих ВЕС-ова у савременим армијама, с једне стране, и хетерогености регрутне популације, с друге стране, мора се стално пратити и осавремењавати систем војне обавезе. *То подразумева да се проблематика војне обавезе посматра као стручна и научна делатност у оквиру које се изучавају проблеми и траже решења да сваки човек-регрут, дође на право место.*

Искуства из праксе показују да се у функционисању система војне обавезе јављају проблеми који се умногоме одражавају на степен реализације регрутовања и упута на служење војног рока, а тиме и на популу мирнодопских и ратних јединица, тако да се за потребе ангажовања у одбрани земље не оспособи потребан број потенцијалних војних обвезника. *На основу тога, садашњи систем војне обавезе у нашој земљи заостаје за потребом савременог развоја Војске, па је неопходна његова доградња и усавршавање. При томе треба узимати у обзир чињеницу да је осавремењавање система војне обавезе и у свим земљама света тек прва у низу мера за модернизацију и осавремењавање оружаних снага.* Војна обавеза у нашој земљи, као уставна категорија, одређена је *Законом о Војсци* и, у основи, чини право и обаве-

зу обучавања појединца за личну и колективну заштиту. С обзиром на то, као и на чињеницу да се војном обавезом (кроз одговарајући квантитет и квалитет мирнодопске и ратне попуње) може правовремено утицати на исход евентуалних ратних дејстава, стална доградња и усавршавање система војне обавезе имају изузетан значај.

Систем војне обавезе

Систем војне обавезе као функције¹ формирају структуре војске и друштвене заједнице које, као целина, обезбеђују њено остваривање. Такође, сматра се да тај систем обухвата скуп мера, радњи и поступака којима се, према законским и подзаконским актима, испуњава регрутна обавеза, односно, обавеза служења војног рока и обавеза служења у резервном саставу. Са аспекта опште теорије система, *систем војне обавезе* може да се сматра *скупом међусобно повезаних елемената који сачињавају функционалну целину у реализацији мирнодопске и ратне попуње Војске као сложених функција у окружењу које формира систем одбране земље*. На основу тога, сложена функција војне обавезе може да се подели на следеће основне функције система војне обавезе: регрутну обавезу, служење војног рока и обавезу служења у резервном саставу. Односно, систем војне обавезе, с обзиром на основну намену и функције, може да се подели на следеће подсистеме: 1) регрутну обавезу; 2) обавезу служења војног рока, и 3) обавезу служења у резервном саставу. Сви подсистеми система војне обавезе такође су веома сложени и састоје се од већег скупа елемената.

Организациону структуру система војне обавезе чини скуп међусобно повезаних органа чији су однос и везе засновани на законитостима функционисања војне организације. Међутим, сваки орган, као посебан елементарни систем чије је понашање усклађено с концепцијом функционисања система у целини, има своју организациону структуру и такође представља систем.

У току реализације *регрутне обавезе*, кроз увођење у војну евиденцију (В/Е), лекарске прегледе, регрутовање и упут на служење војног рока, обезбеђује се поуздан регрутни контингент (психофизички здраво и способно људство) за попуњу војске у миру и рату. Од тако одабраног људства у току служења војног рока тражи се обученост и оспособљеност за обављање задатака и у најтежим борбеним ситуацијама.

Служење војног рока, као фаза реализације војне обавезе, прво је практично ангажовање дела војних обвезника, односно мушке популације, у систему одбране земље и основни начин обучавања и оспособљавања грађана за одбрану. Обавеза служења рока може да

¹ Војна обавеза, као функција система одбране земље, обухвата скуп правила и поступака у ангажовању војних обвезника у обуци, припреми и одбрани земље.

се реализује на три начина: 1) служењем војног рока у јединицама и установама војске са оружјем; 2) служењем војног рока без оружја, и 3) служењем војног рока у цивилној служби. За време служења војног рока са оружјем, ради успешног коришћења савремених борбених средстава, војници се обучавају у одговарајућим видовима, родовима и службама, односно за ВЕС који им је одређен на регрутовању на основу показатеља да ће таква обука бити најуспешнија.

Под *обавезом служења у резервном саставу* подразумева се учешће лица из резервног састава на војним вежбама, курсевима и другим облицима војне обуке у непосредној ратној опасности и у рату, као и обављање других дужности војних обвезника прописаних законским и подзаконским актима. Карактеристика обавезе служења у резервном саставу у нашој земљи је да обавези служења у резервном саставу подлежу сви наши држављани „способни“ и „ограничено способни“ за војну службу. Резервни састав војске чине: војни обвезници који су одслужили војни рок, војни обвезници који су, према одредбама *Закона о Војсци*, регулисали обавезу служења војног рока на други начин и жене војних обвезници.

Функционисање система војне обавезе

Војна обавеза је једна од сложених функција система одбране земља. На стратегијском и оперативном нивоу у надлежности је највиших државних органа, Скупштине и Министарства одбране. Међутим, за реализацију активности из домена војне обавезе неопходна је и сарадња општинских и војних органа и на најнижем нивоу организованости. Војна обавеза је основни начин попне Војске у миру и рату. Такође, кроз реализацију војне обавезе (регрутна обавеза, обавеза служења војног рока и обавеза служења у резервном саставу) грађани се плански и организовано припремају и обучавају за одбрану земље. У СЦГ војна обавеза је општа: под условима прописаним законом извршавају је сви држављани Србије и Црне Горе. За остваривање војне обавезе у миру и рату одговорни су надлежни органи Министарства одбране СЦГ, као и надлежни војнотериторијални органи државе.² Наиме, војнотериторијални органи обезбеђују ефикасно спровођење војне обавезе на територији за коју су надлежни, па је њихов рад усклађен са остваривањем других права и дужности у области одбране.³

Као функција система одбране земље, војна обавеза, се дефинише скупом правила и поступака у ангажовању војних обвезника у

² Војнотериторијални органи су војни окрузи и војни одсеци. Актом НГШ војни одсеци су формиран на територији одређеног броја општина, а војни окрузи – на територији одређеног броја војних одсека.

³ У вези с тим, ВТО предузимају мере и остварују сарадњу с надлежним државним и другим органима, воде евиденцију војних обвезника и обављају друге послове везане за вођење те евиденције.

обуци, припреми и одбрани земље. У вези с тим, *систем војне обавезе* формирају организационе структуре војске и друштвене заједнице, које као целина обезбеђују остваривање војне обавезе као функције.⁴

У систему војне обавезе организација планирања условљена је карактером система, будући да је за успешно планирање сложених активности које га карактеришу потребно да се ускладе узрочно-последичне везе између тих активности. То је посебно важно због тога што је почетак једне активности директно условљен успешним завршетком активности која јој непосредно претходи. Како се реализација планова регрутовања, упута и попуне и успешно оспособљавање војних обвезника за обављање наменских задатака у миру и рату може сматрати крајњим циљем система војне обавезе, *кроз степен реализације планова може да се анализира функционисање система у целини*. То је важно због тога што се функционисање система може дефинисати као збир свих активности његових елемената, а остваривањем њихових функција обезбеђује се функционисање система у целини ради постизања заједничког циља.

Организација и функционисање система војне обавезе морају да одговарају захтевима савремено организоване војске. Под функционисањем *система војне обавезе* обично се подразумева скуп мера, радњи и поступака којима се, према законским и подзаконским прописима, реализују регрутна обавеза, обавеза служења војног рока и обавеза лица у резервном саставу. Будући да се систем војне обавезе састоји од три подфункције (регрутовање, служење војног рока и обавеза лица у резервном саставу)⁵, подразумева се да су и његови саставни делови (подфункције) релативно самосталне целине, које имају одређене садржаје, прописан начин њихове реализације и периоде реализације функција или њихових делова. Између тих подфункција постоји више узрочно-последичних веза и односа који су, такође, нормативно уређени и омогућавају успешно функционисање система у целини.

Регрутовањем се, уз примену савремених метода и инструмената, кроз селекцију и класификацију, обезбеђује (одабира) поуздан регрутни контингент (психофизички здраво и способно људство) за попуу Војске у миру и рату. Од тако одабраног људства тражи се, у току служења војног рока, да се обучи и оспособи за обављање задатака у најразноврснијим борбеним ситуацијама. Ради успешног коришћења и ефикасне употребе савремених борбених средстава војници се обучавају у одговарајућим видовима, родовима и службама, односно за ВЕС-ове који им се одређују приликом регрутовања на основу

⁴ Војна обавеза, као функција, инструмент је којим се у логистичком систему обезбеђује стварање обученог војничког састава као основног ресурса за попуу мирнодопских и ратних јединица.

⁵ Ти подсистеми чине систем војне обавезе тек уколико су међусобно повезани и усклађени.

процене где ће бити најуспешнији. Чињеница да се попуна Војске (ратна и мирнодопска) не може обављати без претходног регрутовања потврђује наведену констатацију да су елементи војне обавезе, као сложене целине, у тесној узрочно-последичној вези.

С обзиром на бројне проблеме који се јављају у планирању и реализацији свих функција војне обавезе, као и на нежељене последице ако се ти проблеми не превазиђу (као и позитивне ефекте у случају њиховог разрешења), веома је значајна доградња и усавршавање система војне обавезе. Наиме, у постојећој организацији система војне обавезе постоје одређени проблеми, који се огледају у великом и непотребном броју организационих нивоа и отежаној организацији и координацији рада. То указује на чињеницу да су организациони проблеми једни од најчешћих проблема који отежавају функционисање сложеног и динамичног система какав је систем војне обавезе.

Основни циљ организације и функционисања система војне обавезе јесте постизање оптималне организације и функционисање система, којим се, према потребама и могућностима, обезбеђује планирана динамика попуне војске обученим војним обвезницима у миру и у рату. У вези с тим, основни циљ организације и функционисања система војне обавезе јесте обезбеђење, кроз унапређење технологије управљања процесима, оптималне реализације војне обавезе као сложене функције. Посебно је важно да се остваривање тих функција предвиди и обезбеди у отежаним условима и у рату, што је једно од основних мерила поузданости система уопште. Поред тога, веома је значајно да се предвиде нова организација и функционисање система у тим условима и омогуће оптималну употребу савремене информационе технологије, чије је увођење у току.

Под успешном реализацијом војне обавезе подразумева се потребан ниво организованости целокупног система војне обавезе, уз оптимално коришћење постојећих ресурса. Како је реч о међусобно супротстављеним захтевима, намеће се потреба за њиховим усаглашавањем, што се може остварити само кроз оптимизацију организације и функционисања система војне обавезе у целини. Међутим, будући да то у реалном систему војне обавезе није у потпуности остварено, у пракси се појављују бројне тешкоће које оптерећују и отежавају његово функционисање. Ради отклањања уочених слабости, што је у овом тренутку најзначајније, треба прво комплексно сагледати узроке који су довели до садашњег стања. Након детаљне анализе узрока и утврђивања могућих решења за превазилажење установљених слабости, требало би приступити доградњи и осавремењавању постојећег система војне обавезе (увођењем примерених решења која ће обезбедити његово ефикасно и поуздано функционисање у свим условима).

У већини земаља систем војне обавезе у надлежности је војних органа, и у догледној будућности не предвиђа се преношење тих полова изван оружаних снага. Послови цивилних институција у вези с војном обавезом често се свде на обезбеђење почетних података за војну евиденцију и предрегрутне прегледе, а у појединачним случајевима и на комплетну здравствену обраду регрута. За обављање тих задатака органи власти добијају прецизан садржај и рокове, а трошкове везане за те активности сnose државних органи.

Дужина служења војног рока креће се од шест до 24 месеца.⁶ Поред редовног, у већини земаља уведена је и могућност цивилног служења војног рока, које траје дуже од редовног служења војног рока (од неколико месеци до дуплог трајања). У последњих неколико година постоји тенденција (посебно у оружаним снагама Запада) скраћивање времена служења војног рока и комбиновања обавезног служења са продуженим (професионалним) служењем. Такав приступ је условљен потребом за готовим снагама с мањим бројем људи које су опремљене најсавременијим наоружањем и војном опремом.

Расположиви регрутни потенцијал, након лекарских прегледа и регрутовања, најчешће се разврстава на четири или пет категорија, и то углавном на основу оцене способности. Регрути који су неспособни за војну службу ослобађају се служења војног рока и обавезе служења у резервном саставу, али се у неким земљама та категорија регрута ангажује по основу радне обавезе (изван оружаних снага).

Регрути се на служење војног рока најчешће упућују три или четири пута годишње, а обука се дели на основну или општу и специјалистичку обуку. Основна или општа обука углавном се изводи у наставним центрима или јединицама за обуку, а специјалистичка у јединицама за обуку или у борбеним јединицама.

У неким страним земљама, међу којима је и Русија, студенти војни рок служе краће од осталих регрута, док у другим, на пример, у Швајцарској, исте су дужине служење војног рока и служење у резервном саставу. На тај начин се обезбеђује стална дообука, а тиме и квалитет и континуитет попуне ратних јединица. Страна искуства указују и на то да је због скраћења дужине војног рока било потребно да се значајно измени извођење обуке. Обука је интензивирана, и изводи се и поподне и викендом. Одсуства војника су смањена а посебна пажња се посвећује организацији слободног времена војника, јер се, осим о стицању војних знања, брине и о њиховом духовном, спортском и културном животу. У неким земљама, на пример у Федерацији

⁶ Карактеристично је да у неким земљама није иста дужина служења војног рока за све видове. Наиме, војни рок у морнарици, због специфичности, често је дужи него у осталим видовима.

БиХ, у резервном саставу војске предвиђене су и снаге активне и пасивне резерве. Служба у активној резерви је на добровољној основи, а уговор о пријему склапа се с Министарством одбране. У случају потребе (ванредне прилике и конфликти), те снаге се, зависно од типа јединице, могу мобилисати у периоду од 14 до 28 дана. Мобилизацију врше снаге пасивне резерве. Карактеристично је да за службу у активној резерви важе иста права и обавезе који су прописани за служење у професионалним снагама. Тиме се омогућује да се оружане снаге по потреби реструктурирају до величине која је одређена на основу одбрамбене политике, што омогућава најрационалније трошење одобреног буџета.

Значај доградње и усавршавања система војне обавезе

Доградња и усавршавање система војне обавезе основни је чинилац организацијске доградње, реорганизације и модернизације војске. Такође, усавршавањем система војне обавезе директно се омогућује рационализација снага и средстава (смањење трошкова), па се тако, уз потребно повећање ефикасности, на најбољи начин утиче на јачање одбрамбене способности земље. Усавршавање постојећег система војне обавезе усмерено је на обезбеђење лакше, поузданије и ефикасније реализације његових основних функција. У вези с тим, треба тражити модел организације система војне обавезе који ће омогућити да се усавршавање система усклади с дугорочним плановима за реформу система одбране. При томе, треба узимати у обзир да се усавршавање организације и функционисање система у целини може остварити само кроз доградњу и усавршавање његових основних функција (регрутна обавеза, служење војног рока и обавеза служења у резервном саставу).

Проблеми у функционисању система војне обавезе

У организацији и функционисању система војне обавезе постоје бројни и разноврсни (концепцијски, организацијски, кадровски, материјални, итд.) проблеми, који умногоме отежавају припрему и реализацију планских активности у свим фазама војне обавезе. Тренутно, један од најизраженијих проблема у функционисању система војне обавезе јесте непримерено регулисање и организација алтернативног начина служења војног рока. Наиме, тај начин служења војног рока за сада се код нас примењује на основу коришћења права „приговора савести“, и то само у периоду регрутне обавезе и у прва три месеца служења војног рока.⁷ Идеолошка основа приговора савести садржа-

⁷ Изменама и допунама Уредбе о вршењу војне обавезе („Службени лист СЦГ“, бр. 37, 29. август 2003) прописано је да се на приговор савести могу позвати и војници

на је у идеји одбијања да се учествује у убијању других људи. Међутим, при томе се често занемарује чињеница да се то право веома лако може и злоупотребити, што озбиљно доводи у питање функционисање једног сложеног и динамичног система какав је систем војне обавезе. Могућност злоупотребе повећана је и тиме што је, на основу нових законских измена, коришћење права „приговора савести“ пренесено и на војнике који се већ налазе на служењу војног рока. Све то одлучивање о захтевима за алтернативно служење војног рока чини веома деликатним, нарочито у случају када постоји уверење да је држава у опасности, када је и најзначајније да се за одбрану земље обезбеде потребни људски потенцијали. Наиме, осетљивост система је највећа у кризним ситуацијама, односно у ситуацијама када је најзначајније да се за одбрану земље обезбеди одговарајући број обучених војника. С друге стране, у територији реалних система тзв. приговор савести је апсурдан, јер се позитивни принципи целине не могу потчинити квазипозитивним циљевима појединца – као појединачног елемента целине. Заправо, апсурд је у томе што право приговора савести промовише људско право појединца које угрожава права заједнице којој припада. Отуда би се свако даље актуелизовање *права приговора савести*, као ненаучне категорије, с правом могло сврстати у домен политичких манипулација усмерених не само против војске и војне организације него и против државе као заједнице. Иначе, право на *приговор савести* је феномен везан за здравствено или опште стање регрута, и као такво у нас је увек решавано позитивно у интересу Војске и регрута појединца. Међутим, уколико заиста не постоје оправдани разлози за позивање на приговор савести (што се тешко може утврдити), ти захтеви би се с правом могли свести на склоност ка избегавању прописаних друштвених обавеза.

Проблеми који се манифестују услед велике временске дистанце између регрутовања и упућивања на служење војног рока могли би да се отклоне тако што би се, уместо у 18. години живота, регрутовање обављало у години која претходи упућивању регрута на служење војног рока. То је посебно значајно због тога што важност резултата прегледа износи шест месеци. На тај начин би се олакшао рад, побољшао квалитет, смањили трошкови и избегли евентуални предупутни прегледи (непосредно пред упут на служење војног рока).

Реализацију основних процеса у систему војне обавезе карактерише низак ниво технологије рада, јер се већина прописаних извештаја још увек израђује ручно. Последица недостатка средстава информационе технологије јесте низак ниво формализације података, што чини сложенијим процесе рада. Такође, једна од последица је

за време прве трећине служења војног рока. Примена тог решења не само да онемогућава планирање попуне Војске регрутима и војницима и да отежава функционисање система војне обавезе већ није у складу ни са одредбама Уставне повеље државне заједнице СЦГ, јер се право приговора савести гарантује само регрутима.

преорганизованост и немогућност система војне обавезе да се ефикасно прилагоди брзим променама како у самом систему, тако и у његовом окружењу.

Да би се отклонили наведени проблеми потребна је, осим увођења информационе технологије, примена савремених метода управљања ресурсима које се заснивају на информационој технологији. То је посебно значајно због тога што коришћење информационих система омогућава истовремено вођење, анализирање и обрађивање бројних обележја јединица посматрања, и још већи број модалитета. Тиме се обезбеђује вођење појединачних података само на једном месту, уз могућност да те податке користе и сви остали системи у окружењу. На тај начин се олакшавају планирање и организовање, односно побољшава реализација, и тако обезбеђује успешније функционисање система војне обавезе у целини.

Регрути се на служење војног рока упућују са навршеном 21. годином живота, што није добро решење: за оне који настављају школовање то је рано, а за средњошколце – касно. Због тога велики број регрута у појединим упутним роковима (март и септембар) подноси захтев за превремени упут.⁸ Тим се не отежавају само припрема и реализација упута него се стварају и осцилације у попуни. Такође, због реализације упута за ту категорију регрута често се у великом броју мењају род-служба и ВЕС, и тако девалвира регрутовање. Најчешћи проблеми, осим наведеног, који оптерећују систем војне обавезе јесу:

- отежано планирање увођења у војну евиденцију⁹ и немогућност да се у В/Е уведе целокупна регрутна популација;

- отежано уручење позива, посебно регрутима који се налазе у иностранству;

- инертност и неефикасност надлежних државних органа у вези са извршавањем војне обавезе;

- избегавање војне обавезе у делу регрутне популације и слаби ефекти предузетих мера;

- недовољни капацитети здравствених установа за обављање лекарских прегледа ;

- потреба да се редифинише ратна организација и систематизација радних места у државним органима, МУП-у и другим снагама одбране.¹⁰

Решавање наведених проблема и изналагање одговарајућег модела организације и функционисање система веома је значајно, будући да су најзначајније активности у постојећем систему (увођење у војну евиденцију, лекарски прегледи, регрутовање и упут на служење

⁸ Према садашњим законским решењима, војници се на служење војног рока упућују по навршеној 21. години живота.

⁹ Непоуздана база података и застарела методологија израде јединственог списка за увођење.

¹⁰ Тиме се отежава и онемогућује распоређивање в/о у те радне организације.

војног рока) временски неусклађене, што отежава планирану реализацију и повећава напрезање људства. Проблем напрезања људства је посебно изражен, јер се због недостатка аутоматизованог информационог система до потребних података у већини одељака још увек долази дуготрајним, мукотрпним и вишеструким листањем картотеке и матичних књига. Подаци се најчешће прикупљају из више извора, што код обрађивача изазива одређену сумњу у поузданост и редундантност података.

Правци доградње и усавршавања система војне обавезе

Развој и доградња система војне обавезе не остварује се спонтано и стихијски, већ се планирају, усмеравају и усклађују са друштвено-политичком и економском ситуацијом у земљи, достигнутим степеном развоја оружаних снага код нас и у свету и усвојеном концепцијом (доктрином) одбране земље. Дакле, само на тај начин, односно, континуираном доградњом целокупног система или појединих његових делова могу да се изнађу оптимална решења (концепцијска, доктринарна, организацијска, финансијска итд.), која су у функцији остваривања најбољих резултата.

Промене у земљи¹¹ и окружењу које су наступиле крајем 20. и почетком 21. века, као и потреба за укључивањем државе у системе колективне безбедности, неминовно намећу и потребу доградње и осавремењавања система војне обавезе и система одбране у целини. Наведеним организацијским променама у систему одбране и војне обавезе јесте проналажење и усвајање у новим околностима, примерених концепцијских и организацијских решења. Услови у којима се уводе те промене веома су сложени¹², што умногоме ограничава њихов обим и дубину, па се тешко може одредити да ли ће до њих доћи у оквиру организацијске доградње, реорганизације или трансформације. Субјекти који у томе буду учествовали морају да буду стручни и да имају потпуно јасну визију развоја и унапређења целокупног одбрамбеног система земље. Страна искуства из те области заснивају се на међународним стандардима и указују на то да не постоји земља, ни највећа оружана сила, која свој систем одбране организује аутономно (пројектује, развија и опрема).

У вези са наведеним, за доградњу и усавршавање система војне обавезе нуде се три основна правца:

- 1) доградња нормативне регулативе;*
- 2) организацијска доградња;*

¹¹ Редифинисање и усклађивање постојећих односа у државној заједници Србија и Црна Гора и успостављање нових, функционалнијих односа.

¹² Још увек се у пракси не примењују сви нормативни документи на којима се заснива организација система одбране државне заједнице Србија и Црна Гора (војна доктрина, закон о војсци и друга законска и подзаконска регулатива).

3) прекомпоновање функција и активности ради осавремењавања.

1. Доградња нормативне регулативе

У оквиру доградње нормативне регулативе треба:

- нормативно уредити област војне обавезе тако да се обезбеди лакша и ефикаснија реализација свих процеса у систему;
- обезбедити равноправнији положај војницима који војни рок служе са оружјем у односу на цивилну службу¹³;
- прећи са екстериторијалног на територијални начин попуње;
- прецизно регулисати специфичности и начин вршења војне обавезе појединих категорија војних обвезника (врхунски спортисти, научни истраживачи, уметници, и други)¹⁴;
- изменити нормативну регулативу тако да се сва лица мушког пола по издавању личне карте – легитимације, уведу у војну евиденцију, и побољшати сарадњу са органима МУП-а;
- увести могућност откупа служења војног рока¹⁵.

2. Организацијска доградња се односи на:

- обједињавање свих обавеза одбране (војна, радна и материјална) у једну организацијску целину¹⁶;
- смањење броја организационих нивоа и бољу функционалну повезаност организацијских целина (обједињавање подручних и војнотериторијалних органа);
- реорганизацију војноздравствених установа које обављају медицинско-психолошку обраду регрута.

3. Прекомпозиција функција и активности

Прекомпозиција функција и активности односи се на измену методологије планирања и реализације увођења у војну евиденцију, лекарских прегледа, регрутовања и упута регрута на служење војног рока. Суштина прекомпозиције је у:

- увођењу функције маркетинга која ће олакшати припрему и реализацију основних процеса у систему;

¹³ Једно од могућих решења којим би се положај војника на служењу војног рока са оружјем учинио равноправнијим у односу на тзв. приговараче савести јесте смањење дужине служења војног рока. Поред тога, скраћењем трајања војног рока за ту категорију регрута значајно би се смањили трошкови.

¹⁴ Неопходно је да се та проблематика детаљно регулише и пропише законским и подзаконским актима.

¹⁵ У разматрању откупа служења војног рока треба поћи од следећег: 1) да откуп служења војног рока треба да буде једна од могућности за регулисање те законске обавезе; 2) да постоје *јединствени критеријуми* за откуп служења војног рока за све војне обвезнике, а не само за поједине категорије (одлука о откупу треба да се доноси за сваки *појединачни случај*, чиме би се избегле могуће злоупотребе); 3) да се захтев за откуп служења војног рока може поднети до краја календарске године у којој регрут *навршава 35 година живота*; 4) да откуп служења војног рока не сме бити *социјална категорија*, и 5) да обавезу откупа имају и регрути који су навршили 35 година живота а који су на неки начин избегли обавезу служења војног рока.

¹⁶ Војна, радна и материјална обавеза одбране објединиће се у Управу за обавезе одбране, као једну од организацијских јединица новоформираног сектора за људске ресурсе. Обједињавањем тих обавеза одбране коначно ће се створити функционална целина која ће решавати ту сложу проблематику.

– поједностављењу планирања увођења и израде јединственог списка за увођење регрута у евиденцију у години у којој навршавају 18 година живота;

– обављању лекарских прегледа и регрутовања непосредно пред упут на служење војног рока;

– елиминисању планова регрутовања и новој методологији планирања упута. Наиме, за израду планова упута убудуће би се узимали у обзир и елементи на основу којих је планирано регрутовање¹⁷.

Динамика мера за доградњу и усавршавање система војне обавезе

Недостатке у постојећем начину планирања и реализације регрутне обавезе, служења војног рока и служења у резервном саставу, ради њиховог осавремењавања и бољег и успешнијег функционисања система војне обавезе, у наредном периоду би требало отклањати према хитности.

а) *Мере за унапређење система војне обавезе које би требало одмах предузети:*

– обједињавање војне, радне и материјалне обавезе у једну организацијску целину;

– осмишљавање и увођење функције маркетинга у припреми и реализацији свих елемената војне обавезе;

– измена нормативних аката којима је уређена област војне обавезе ради осавремењавања и лакшег и ефикаснијег рада у наредном периоду;

– прекомпозиција радних процеса у систему војне обавезе на начин који ће обезбедити смањење трошкова и повећање ефикасности;

– доградња организације ВТО у правцу јачања извршних органа (одељци), будући да се у њима одвијају тежишне активности;

– изналагање нове и ефикасније методологије увођења у В/Е (коришћење базе података МУП-а, померање старосне границе за увођење у 18. години живота и једноставнија израда и ажурирање јединственог списка за увођење);

– измена динамике лекарских прегледа и регрутовања (прегледе и регрутовање треба обављати у години која претходи упуту или непосредно пред упућивање регрута на служење војног рока);

– измена дужине трајања привремене неспособности и методологије лекарских прегледа те категорије регрута¹⁸;

¹⁷ На тај начин би се олакшало планирање, јер се не би морали радити планови регрутовања, и не би било промена рода-службе и ВЕС-а због накнадно стечене стручне спреме, знања или занимања значајних за Војску, чиме би се знатно олакшао и поједноставио рад.

- измена старосне границе за упућивање регрута на служење војног рока (упут од 19. до 30. година живота)¹⁹;
- примена територијалног начина попуне (упут на служење војног рока на територијалном принципу);
- оптимална дужина служења војног рока (тако да војни рок буде што краћи, садржајнији, ефективнији и ефикаснији);
- потпуни прелазак на посредни начин попуне (обука у наставним центрима или посебним јединицама за обуку);
- примеренија нормативна регулатива и организација служења војног рока у цивилној служби и прецизније нормативно регулисање те проблематике ради заштите система од евентуалне злоупотребе.

б) *Мере које би требало предузети у наредном периоду:*

- законом регулисати обавезу евиденције и ажурирања базе података грађана која би могла да се користи као поуздан основ за планирање увођења у В/Е (одредити носиоца, начин вођења и ажурирања, могућност и начин коришћења података);
- увести примерене и јасне стандарде за вођење база података о грађанима (војним обвезницима) да би те податке могли да употребљавају сви заинтересовани корисници;
- примереном казненом политиком увести ред и обезбедити стриктно поштовање прописа приликом промене пребивалишта (како у земљи, тако и у иностранству);
- смањити број организационих нивоа и побољшати њихову функционалну повезаност (велики број организационих нивоа отежава и успорава токове података иако извештаји на нивоу војних одсека и округа најчешће садрже исте модалитете);
- централизовати одлучивање о ангажовању регрутног потенцијала²⁰;
- другачије организовати лекарске прегледе (формирати регрутне центре одговарајућих капацитета, а уколико то није могуће, једно од решења могло би да буде обављање прегледа у цивилним домовима здравља, осим за регруте за које постоје индикације да ће бити оцењени као „неспособни“²¹;

¹⁸ У случајевима када се не очекује брза промена здравственог стања оцену „привремено неспособан“ за војну службу треба давати и до четири године, а ради смањења трошкова треба размотрити могућност да се прегледи обављају само на основу индикација.

¹⁹ Оправданост упућивања регрута на служење војног рока после навршене 30. године живота требало би сагледати са свих аспеката. Једно од могућих решења јесте да се за ту категорију предвиди само могућност откупа. Откуп би требало предвидети и за оне који су избегли обавезу служења војног рока а навршили су 35 година живота.

²⁰ Планирање и располагање регрутним потенцијалом најлакше се остварује у систему са једним нивоом руковођења. Осим тога, стварањем јединственог система с централизованим одлучивањем обезбеђује се рационализација система.

²¹ Ове прегледе би требало вршити у војноздравственим установама (ВЗУ), јер и даље треба задржати одредбу да се оцена здравствене способности ових категорија регрута може донети само после извршених прегледа у тим установама.

- одредити оптимално трајање војног рока и усагласити га с изабраним начином служења (према садашњем решењу, цивилна служба је краћа и лакша од служења војног рока са и без оружја);
- преиспитати и изменити досадашње поделе јединица и ВЕС-ова према категоријама и подкатегоријама и критеријуме за њихов избор;
- изнаћи примерен модел за потпун обухват (увођење у В/Е целокупног регрутног потенцијала);
- изнаћи најбољи начин за информациону кампању, тј. за популаризацију редовног служења војног рока²²;
- увести могућност откупа служења војног рока;
- максимално прилагодити обавезе служења у резервном саставу стварним потребама и могућностима попуне (тежиште би требало да буде на резервним официрима, командирима одељења и критичним специјалностима);
- увести информациони систем ВОЈЕВИД.

Закључак

Унапређење организације, као процес повећања способности неког система за обављање наменских задатака, може да се поистовети с рационализацијом и осавремењавањем. Он се у систему војне обавезе може остварити прекомпоновањем структуре и функција и одговарајућим инструментима војне обавезе, као и организацијском и нормативном доградњом. На тај начин се значајно утиче на побољшање ефикасности целокупног одбрамбеног система земље. С обзиром на то, као и на чињеницу да осавремењавање, у суштини, треба да значи побољшање (мењање набоље) постојећег стања или решења, неспорно је да је оно и значајан предуслов за организацијске промене у војсци и систему одбране у целини. Али и обрнуто, организација система одбране јесте кључни чинилац који утиче на организацију и функционисање система војне обавезе и војне организације уопште. Такође, осавремењавањем система војне обавезе на наведени начин отклониле би се уочене слабости које оптерећују функционисање система у садашњим условима, али и омогућила његова стална доградња и усавршавање у наредном периоду.

Литература:

1. Н. Брачика, *Оптимизација планирања регрутовања и попуне Војске регрутима* (докторски рад), Београд, 1999.
2. *Војна енциклопедија*, ВИЗ, Београд, 1961.

²² Примерним представљањем овог начина служења војног рока у јавности и бољим (праведнијим) нормативним уређењем треба онемогућити да се они који не желе да служе редовни војни рок „приговарачи савести“ често фаворизују и повлашћују у односу на остале регруте.

3. *Војни лексикон*, ВИЗ, Београд, 1981.
4. М. Вујаклија, *Лексикон страних речи и израза*, „Просвета“, Београд, 1972.
5. *Закон о Војсци Југославије*, „Службени лист СРЈ“, бр. 67, Београд, 1993.
6. *Закон о одбрани*, „Службени лист СРЈ“, бр. 67, Београд, 1993.
7. З. С. Којић, „*Организациони системи и управљање процесима*“ (скрипта), Београд, 2003.
8. С. Лилић, Б. Ковачевић-Вучо, *Приговор савести*, прво и друго издање, Београд, 2000. и 2001.
9. М. Мијаиловић, *Приказ анализе обухвата података и њено поређење са регресионом анализом у мерењу перформанси, SYM-OP-IS'97*, Београд, 1988, стр. 435–438.
10. М. Росић, *Систем регрутовања у Војсци Југославије* (магистарски рад), Београд, 2000.
11. М. Росић, *Војна обавеза у функцији оспособљавања за одбрану земље* (докторски рад), Београд, 2004.
12. М. Росић, „*Војна обавеза и алтернативно служење војног рока*“, „Војно дело“, бр. 6/2002.
13. И. Николић, С. Боровић, *Вишекритеријумска оптимизација*, ЦВШ ВЈ, Београд, 1997.
14. *Студија војне обавезе*, Трећа управа ГШ ВЈ, Београд, 2000.
15. *Упутство за регрутовање и попуњу ВЈ у миру и рату*, Београд, 1994.
16. *Упутство о извршавању војне обавезе приликом путовања и боравка у иностранству*, Трећа управа ГШ ВЈ, Београд, 2001.
17. *Упутство о служењу војног рока војних обвезника спортиста*, Трећа управа ГШ ВЈ, Београд, 2001.
18. *Упутство за извештавање о војним обвезницима, мирнодопској и ратној попуњи Војске Југославије*, Београд, 1996.
19. *Уредба о вршењу војне обавезе*, Београд, 1994.
20. *Устав СРЈ*, Београд, 1992.
21. *Услови за одређивање рода, службе и војноевиденционе специјалности*, „Службени војни лист“, бр. 15, 1994. (309–321).